

DOI <https://doi.org/10.32405/2308-8885-2020-2-2-9>
УДК 37.091.313:7: - 043.83 [37.016:005.336.2]:[057.87:373.3]

Масол Людмила Михайлівна,

кандидат педагогічних наук, науковий керівник і експерт проекту ЮНЕСКО з мистецької освіти в Україні, м. Київ, Україна, lmamol@ukr.net

ІНТЕГРАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРО- ЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «МИСТЕЦТВО»

Представлено класифікацію інтегративних художньо-педагогічних технологій, спрямованих на формування предметних компетентностей учнів на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво» в контексті вимог Нової української школи. За провідним інтегратором (або за декількома визначальними) вони поділяються автором на три групи відповідно до трьох видів інтеграції:

1) світоглядний або тематичний вид інтеграції, що здійснюється в межах спільної для різних видів мистецтва тем, пов'язаних із відображенням у мистецтві різних аспектів життя, навколишнього світу; 2) естетико-мистецтвознавчий вид інтеграції, що передбачає опанування споріднених для різних видів мистецтв понять і категорій; 3) комплексний вид інтеграції, коли поєднуються провідні інтегратори з двох попередніх груп або ще й додаються до них інші.

Особливості інтегративних художньо-педагогічних технологій розкрито на прикладі підручників для початкових класів, які стали переможцями Всеукраїнського конкурсу підручників для учнів закладів загальної середньої освіти.

Ключові слова: компетентності учнів, інтегрований курс «Мистецтво», Нова українська школа, інтегративні художньо-педагогічні технології, підручники з мистецтва.

У Державному стандарті початкової освіти в Україні визначено зміст освітніх галузей і очікувані результати, які зорієнтовані на реалізацію компетентнісного підходу до навчання й виховання особистості – креативної, гнучкої і мобільної, здатної критично мислити і творчо діяти, навчатися впродовж життя і бути успішною в умовах сталого розвитку

суспільства. Вимоги до навчальних досягнень учнів конкретизовані у двох чинних Типових освітніх програмах для початкової школи, розроблених під керівництвом О. Савченко і під керівництвом Р. Шияна; вони також ґрунтуються на компетентнісному підході з урахуванням як вікових особливостей учнів початкових класів, так і специфіки окремих освітніх галузей.

Водночас, практичне впровадження компетентнісного підходу гальмується внаслідок недостатнього опанування вчителями методики інтегрованого навчання загалом та інтегративними технологіями формування ключових і предметних компетентностей учнів, зокрема на уроках мистецтва в початкових класах.

Тому **метою статті** є висвітлення наукових підходів до поняття компетентності учнів, обґрунтування авторської інтерпретації цього поняття в контексті специфіки загальної мистецької освіти та вимог Нової української школи, а також презентація методики навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» з використанням відповідних інтегративних художньо-педагогічних технологій на прикладі реалізації основних елементів цієї методики в підручниках для учнів початкової школи.

У сучасній педагогічній науці поняття «компетентність» трактується як готовність до виконання певної діяльності, вона втілена в підручниках і передбачає використання набутих знань, умінь, навичок у житті. Отже, усі результати загальної мистецької освіти мають забезпечувати готовність особистості до самостійної художньої діяльності, тобто мистецьку та естетичну компетентність. Іноді поняття компетентність розуміють дещо спрощено, як певну сукупність знань і вмінь, що забезпечують готовність до відповідної діяльності. Проте, як відомо, «можу» щось здійснювати не завжди узгоджується з «хочу» і не гарантує, що «буду» це здійснювати. Тобто в цьому випадку набір знань і вмінь не враховує особистісне емоційно-ціннісне ставлення людини до певної діяльності.

Компетентність побудована на комплексі взаємопов'язаних процедур – комбінації знань і вмінь, а також ставлень, мотивів, відносин і власного досвіду в цій царині, які відображають інтегровані результати навчання та особистісні якості й цінності людини. Компетентності дають змогу усунути суперечності між засвоєними теоретичними відомостями та їх використанням для розв'язання конкретних життєвих завдань.

Компетентності розподіляються на *ключові* (або: провідні, базові, універсальні, міжпредметні) і *предметні* (або: специфічні, професійні). Такий розподіл на дві великі групи характерний для нормативних освітніх документів. Проте кожна із згаданих груп має безліч підгруп.

До ключових компетентностей, на розвиток яких спрямовують чинні навчальні програми для закладів початкової освіти, належать наступні: вільне володіння державною мовою / здатність спілкуватися рідною; математична компетентність; компетентності в галузі природничих наук, техніки й технологій, екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна компетентність; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей; культурна компетентність; підприємливість та фінансова грамотність; інноваційність.

Розглянемо детальніше особливості предметних компетентностей у мистецькій освітній галузі. Внаслідок впровадження в заклади загальної початкової освіти замість традиційних автономних предметів «Музичне мистецтво» та «Образотворче мистецтво» нового інтегрованого курсу «Мистецтво» назва *«предметні компетентності»* за змістом практично співпала з назвою *«галузеві компетентності»*, адже віднині освітня галузь у початковій школі представлена лише одним однойменним предметом. Предметні/галузеві мистецькі компетентності (тобто функціональні стосовно мистецтва) вибирають та інтегрують музичні, образотворчі, хореографічні, театральні, екранні сегменти, які умовно можна назвати вузькопредметними. Кожну з перерахованих компетентностей можна диференціювати й далі на підгрупи, на ще дрібніші сегменти. Приміром, музична компетентність включає інструментальну і вокальну (зокрема вокально-хорову), виконавську та імпровізаційну складові; вона межує із хореографічною і театральною, активно проникає в царину медіа. Отже,

можна уявити ціле древо предметних/галузових компетентностей, які здатне розвивати в учнів мистецтво.

Інтерпретація змісту предметних/галузових компетентностей в широкому сенсі (тобто предметних компетентностей *lato sensu*) передбачає їх розгляд у всьому різноманітті мистецьких сфер, тобто компетентностей *stricto sensu* або вузькопредметних компетентностей. Вони інтегруються з особистісними й соціальними компетентностями (метакомпетентностями), які ґрунтуються на ціннісних орієнтаціях і світоглядних пріоритетах людини, особливостях її ментального і естетичного досвіду.

Наголосимо, що окрім суто конкретних знань і способів дій у певній вузькоспеціальній галузі компетентність обов'язково включає універсальні людські якості та здібності, які не залежать від сфери їх вияву, проте завжди впливають на будь-яку діяльність. Наприклад: ініціативність, здатність організувати себе (саморегуляція) й інших людей, працювати в команді, вміння адаптуватись у нових нестандартних ситуаціях, готовність до комунікації, рефлексії, критичного аналізу, адекватної оцінки результатів діяльності не лише з боку значущості для себе, а й наслідків для оточуючих. На успішність навчання мистецтва суттєво впливають властивості художньо-образного мислення, емоційного інтелекту, творчих здібностей.

Отже, у будь-яку предметну компетентність «вбудовуються» ці особистісні й соціальні компетентності (метакомпетентності), які ґрунтуються вже не просто на знаннях і вміннях у тій чи іншій галузі, а на ціннісних орієнтаціях і світоглядних пріоритетах людини, особливостях її ментального, зокрема й естетичного, досвіду.

Зрозуміло, що перераховані компетентності набуваються поступово впродовж усіх етапів навчання в школі, але в початковій ланці загальної мистецької освіти закладаються основи всіх груп. У різних освітніх системах структура предметних і ключових компетентностей змінна, їх зв'язки рухливі й залежать від багатьох чинників – суспільних, дидактичних, технологічних. Вагомим фактором впливу на перебіг впровад-

ження компетентнісного підходу має інтеграція, яка дедалі більше актуалізується у процесі модернізації освіти.

У сучасній педагогіці поняття «інтеграція» розглядається насамперед як дієвий засіб систематизації змісту, структурування навчального матеріалу та його узагальнення в розширеному просторі міжпредметних зв'язків. Рідше – трактується як інноваційна педагогічна технологія, яка, звісно, як і всі нові явища в освіті, потребує ґрунтовного дослідження.

Технологічні аспекти інтеграції, тобто організаційно-процесуальне забезпечення інтегрованого навчання мистецтва, залежить від типу й художньої складності інтеграції елементів змісту. Інтегративні художньо-педагогічні технології реалізуються завдяки кількісному збільшенню та якісному збагаченню порівнянь і аналогій між різними видами мистецтва, стимулювання емоційного інтелекту і міжсенсорних асоціацій, розширення діапазону художньо-естетичних узагальнень. Таким чином, змістова інтеграція сприяє виникненню процесуальної інтеграції, і водночас інтегративні технології здійснюють кореляційний вплив на зміст, акцентуючи в ньому не те, що роз'єднує, а те, що об'єднує художньо-змістові сегменти, забезпечуючи в кінцевому рахунку своєрідне інтегративне поле навчання. Іншими словами: диференціація у мистецькій освіті спрямована на те, щоб бачити різне (музика – часове мистецтво, живопис – просторове; хореографія – процесуально-динамічне, скульптура – статичне; театр – конкретно-образне, архітектура – абстрактне тощо), а інтеграція – навпаки, прагне до спільних ознак між різними видами мистецтва (наприклад, споріднена образність та емоційність творів мистецтва, гармонійність і пропорційність мистецьких форм, схожість ритмічної організації художнього матеріалу, здатність відбивати явища і властивості світу через родові узагальнення, що виражається у понятті «жанр»).

Під час опанування художньо-дидактичного матеріалу за інтегративною технологією учень сприймає не один, а кілька потоків інформації, основою сприймання стає асоціативне запам'ято-

ування, інтуїтивне «схоплення» різноманітних зв'язків в інтеграційному полі художніх смислів, виражених різними мистецькими мовами. Семіотична неоднорідність художньої інформації (Ю. Лотман) стимулює інтегративні механізми для умовно-адекватних перекладів з мови одного мистецтва на мову іншого. Відбувається, за влучним висловом Я. Данилюка, «креолізація мов».

Дидактичний інструментарій здійснення інтегративних художньо-педагогічних технологій ґрунтується на методах і прийомах *порівняння* – встановлювання подібності й відмінності між різними художніми явищами, та *аналогії* – пошуку часткової схожості між ними за допомогою виявлення і стимулювання образних *асоціацій*. Основою інтегративних художньо-педагогічних технологій є так звані методи компаративістики (від лат. *comparativus* – порівняльний) – порівняльні методи, поширені в лінгвістиці. Компаративний аналіз – внутрішньомовний (одномовний) та міжмовний (полімовний) чи комплексний (синхронічний) – застосовується у вивченні споріднених елементів мов і передбачає виявлення системних і функціональних кореляцій мовленнєвих одиниць у зіставних дослідженнях. Будь-які види порівняння дають змогу глибше розкрити ті чи інші ознаки, які лишаються прихованими при їх вивченні в межах однієї мікросистеми.

Теоретичне обґрунтування інтегративних художньо-педагогічних технологій дало нам змогу умовно поділити їх на три групи за одним провідним інтегратором або декількома визначальними:

1) *світоглядний* або *тематичний* вид інтеграції, що здійснюється в межах спільного для всіх видів мистецтва тем, пов'язаних із відображенням у мистецтві різних аспектів життя, навколишнього світу;

2) *естетико-мистецтвознавчий* вид інтеграції, що передбачає опанування споріднених для різних видів мистецтва понять і категорій – естетичних, художньо-мовних, жанрових тощо;

3) *комплексний* вид інтеграції, коли одночасно поєднуються провідні інтегратори з двох попередніх груп або ще й додаються до них інші.

Зазначені види інтеграції реалізуються через *систему творчих завдань інтегративного типу*, що передбачають активізацію міжсенсорних образних асоціацій учнів у процесі сприймання творів мистецтва та художньо-творчої діяльності. З-поміж них типовими й уживаними є такі:

- графічно зобразити мелодичний рисунок, передати лініями характер руху мелодії (плавний, стрибкоподібний), напрям руху мелодії (угору чи вниз), дібрати до мелодії відповідні за характером лінії-образи («лінія-пружинка», «лінія-хвиля», «лінія-зигзаг», «лінія-пунктир»);

- дібрати кольори, відповідні музичним тембрам, образам і настроям;

- відобразити музичні ритми (дво-, три-, чотиридольні) або форми (одно-, дво- тричастинні, варіації, рондо) у схемах-малюнках, орнаментальних композиціях, зокрема аплікаціях;

- намалювати реалістичні композиції (сюжетно-тематичні, пейзажні тощо) – «візуальні розповіді» до програмних музичних творів, театральних вистав;

- відобразити динамічний розвиток музики, кульмінацію в безпредметних кольорових композиціях – «візуальних варіаціях», «живописних рондо», у яких змінювати кольорову гаму (яскравість, насиченість, контрастність), відповідно до змін у музиці;

- створити музичні образи – інтонації, ритми, «звукові плями», які б характеризували героїв казки, персонажів сюжетної картини або портрета;

- створити мелодію (чи речитатив) до вірша (за інтонаціями-підказками або в заданому ритмі й розмірі);

- відтворити характер танців у безпредметних композиціях;

- намалювати ілюстрації до дитячих казок, віршів, мультфільмів;

- передати за допомогою жестів, танцювальних рухів, пантоміми характер героїв казки, персонажів картини, образів програмної музики;

- «оживити» картину за допомогою пантоміми, міміки, жестів і рухів або розіграти уявний діалог за сюжетом картини (наприклад: «натюрморт в особах», «розмова намальованих персонажів»);

- створити «театр костюма» – інсценізацію міні-оповідань про традиційний національний одяг українців, зокрема вишиванки, віночки (варіант – із супроводом танцювальною музикою).

Орієнтири застосування інтегративних художньо-педагогічних технологій і конкретних методів навчання продемонструємо на прикладах з підручників «Мистецтво» для учнів початкових класів закладів загальної середньої освіти [3–5], ознайомлення з якими дасть змогу вчителю за умови творчого підходу здійснити перенесення набутих методичних знань в аналогічні педагогічні ситуації.

1) Світоглядна або тематична інтеграція

Цей різновид інтеграції здійснюється на основі спільного тематизму, пов'язаного із відображенням явищ життя в мистецтві. Тематичний принцип поєднання елементів змісту є найдоступнішим для учнів початкової школи.

Технологічне забезпечення тематичної інтеграції, що втілює певну світоглядну ідею, досягається шляхом зіставлення і порівняння образів у різних видах мистецтва. Додатково варто емоційно підсилювати такі порівняння засобами мистецтва слова (вірші, прислів'я, загадки) та театралізації (діалоги з уявними або казковими героями, інсценізації тощо).

Приклад 1.1. Тематична інтеграція (підручник для 1 кл., с. 16–19)

Тема «Світ навколо тебе» має на меті узагальнення знань та уявлень молодших школярів про відображення явищ довкілля в мистецтві. Для цього в методичці уроку активізуються та поєднуються:

- музичні враження: слухання фортепіанних п'єс українських композиторів Василя Барвінського «Жучок і Жучиха» та Андрія Штогаренка «Метелик»; виконання поспівки Василя Верховинця з різною динамікою (про хижого павука – гучно, а про мушку – тихо); створення звукових картин «Як легенький вітерець перетворився на сильний вітер» (голосом) та «Як з дощових крапельок почалася злива з громом» (на інструменті); (*ил. 1.1.1.1*).

- візуальні уявлення: сприймання репродукції картин Ган Інь-Сан «Мете-

лики» (іл. 1.1.2) та картини українських художників Ю. та Л. Шевченків «Два метелики» (іл. 1.1.3), зображення метеликів, жучків, комашок на квітучій галявині (в техніці малювання пальчиками, умоченими у фарбу) (іл. 1.1.4).

За бажання можна закріпити театральними елементами уявлення про те, як музика здатна відтворювати «голоси» й рухи в природі (хореографічна імпровізація «Танок метеликів», імпровізована пантоміма «Жук і Жучиха»).

У перебігу музично-дидактичної гри «Луна» засвоєння музичних понять уроку «форте» і «піано» можна додатково закріпити візуальним порівнянням – зіставленням відтінків одного кольору (поспівки «Ку-ку» чи «Ку-рі-ку», що імітують голоси зозулі та півника).

Па - вук сі - рий, во - ло - ха - тий,

f павук хижий, головатий
павутину снує в лісі
на малих мушок.

p Мушко, мушко, стережися,
павутини не торкай,
бо як зловить павук хижий,
буде, мушко, тобі край.

|| — знак повторення.

Створи звукові картини: «Як легенький вітерець перетворився на сильний вітер» (голосом); «Як з дощових крапельок почалася злива з громом» (на інструменті).
Пригадай, які бувають музичні звуки.

ВИСОКІ КОРОТКІ НИЗЬКІ
ГУЧНІ ДОВГІ ТИХІ

Іл. 1.1.1. Музичний компонент уроку

Іл. 1.1.2. Ган Інх-Сан «Метелики»

Іл. 1.1.3. Ю. Шевченко, Л. Шевченко. «Два метелики»

Іл. 1.1.4. Завдання

Приклад 1.2. Тематична інтеграція (підручник для 2 кл., с. 58–69)

У тематичному циклі з трьох уроків, присвячених збагаченню уявлень учнів про світ живої природи та особливості його відображення в різних видах мистецтва, провідним інтегратором стає зміст п'єс з циклу К. Сен-Санса «Карнавал тварин», які діти слухають поетапно: 1) «Слон», «Королівський марш лева»; 2) «Півень і кури», «Зозуля в хащі лісу», «Лебідь»; 3) «Кенгуру», «Акваріум». Матеріал для практичної роботи з музики добирається в ключі аналогічної тематики: пісні В. Гребенюка «Левеня» і «Кенгуру» (як варіант – з ритмічним супроводом); поспівки й пісенні загадки про птахів і звірів (іл. 1.2.1); вірші для завдань на імпровізацію мелодій, музично-дидактичні ігри. Паралельно на цьому матеріалі діти засвоюють музичні поняття «штрихи» (легато і стакато), опановують тембри різних музичних інструментів (флейта, віолончель, ксилофон, фортепіано в різних регістрах), зокрема й екзотичні звучання фісгармонії та челести.

Візуальний компонент репрезентований репродукціями картин художників А. Матіса («Червоні рибки»),

Дж. Франкіса («Птахи»), Е. Тінгатінга (африканський анімалістичний стиль). Підготовлені для сприймання твори реалістичного й декоративного живопису допомагають учням краще усвідомити поняття «анімалістичне зображення», як і наступне малювання веселого левенятка або мрійливого слоника, рибок в акваріумі, сторінки для Червоної книги із зображенням лебедя в різних художніх техніках. Водночас закріплюються уявлення про геометричні форми (вправа на утворення рибок з різних форм), про композиційний центр (дослідження зразків розміщення птахів у різному форматі композицій – прямокутному вертикальному, у квадраті, крузі) (іл. 1.2.2).

Доповнюють зазначені порівняння музики й живопису компаративні методи на основі фрагментів мультфільмів

Варіант 1. Відгадай пісенні загадки, виконай їх за нотним записом з відповідними штрихами.

Сі-ла пташка на дубку, за-ве-ла сво-є «Ку-ку».

Білосніжка гарна птиця, горда, ніжна, як цариця.

Варіант 2. Придумай закінчення мелодій загадки.

На по-двір'ї хо-дить птах і співає по складах.

Гра «Луна».

Ку - рі - ку ку - рі - ку. Ку - ку, ку - ку ку - ку, ку - ку

Уяви себе птахом, який виконує фантастичний танок під музику. Передай його рухи руками – акрилами. Спробуй пограти у театр тіней.

Іл. 1.2.1. Поспівки про птахів

19. ПОДОРОЖ ДО ДАЛЕКИХ КРАЇН

Підводний світ з яскравими рибками, іншими морськими істотами та чудернацькими коралами цікавий та незвичний.

Які геометричні фігури тобі нагадують форми жителів морських глибин?

Іл. 1.2.2. Картина Е. Тінгатінга. Форми рибок

про тварин і птахів («Лис Микита», «Король Лев» тощо), в яких анімалістичні образи по-іншому розкриваються завдяки багатству синтетичної аудіовізуальної художньої мови екранних мистецтв.

2) Естетико-мистецтвознавча інтеграція

Цей різновид інтеграції доцільно широко застосовувати в основній школі, адже він є досить складним для впровадження у початкових класах з огляду на обмеженість мистецького досвіду і недостатньо сформований художньо-естетичний тезаурус молодших школярів. Художньо-педагогічна технологія вибудовується на основі порівняння споріднених для різних видів мистецтва понять – естетичних, жанрових, художньо-мовних тощо. Тому функцію інтегратора в технології цього типу виконують емоційно-образні аналогії, що розкривають сутність мистецтвознавчих та естетичних категорій, а не їх вербальне пояснення і суто раціональне запам'ятовування.

Приклад 2.1. Естетико-мистецтвознавча (художньо-мовна) інтеграція

Як відомо, до універсальних категорій мистецтва належить поняття «ритм», тому цілком закономірно, що воно в той чи інший спосіб проходить через зміст навчання в усіх класах школи, починаючи з першого. Під час вивчення теми «Зимові ритми» діти вперше ознайомлюються зі словом ритм у музиці як послідовністю довгих і коротких звуків, які вони засвоїли впродовж навчання у першому семестрі. Усвідомлення поняття відбувається через практичну діяльність – у перебігу низки ритмічних вправ, дидактичних ігор і загадок. Наприклад, завдання зобразити графічно ритми імен казкових героїв-аніматорів Лясольки і Барвика, а також власних імен; проплескати ритм улюбленої пісні або загадки («Закружляли у повітрі і легенькі, і біленькі ці маленькі балеринки, називають їх сніжинки»).

Аналогічні завдання з виконання ритмічних партитур соло або в ансамблі, на дитячих музичних інструментах або в техніці «боді перкашн» пронизують теми кожного класу початкової школи (іл. 2.1.1-2.1.2).

ДРУЖБА
Музика Ольги Лянушкевич Вірші Марії Яськової

Міф «Бременські музиканти» (фрагменти).

Роздивись пам'ятки Бременським музикантам. Яких персонажів ти впізнаєш?

Варіант 1 (робота у групах).

Разом із друзями виконайте ритм вірша. Домовіться, який рідко виконуватимете соло, а який – в ансамблі.

- Всім відомі їх таланти: співаки та музиканти.
- Півень, кіт, осел, собака, і вони – не забіяки,
- дружба їх усіх однає,
- то й незгоди оминають.

Варіант 2 (робота в парях).

Уявіть себе авторами театру, інсценізуйте вірш.

Ведмідь сварився із совою – Ти щось напугала, сова!
Затим своєю головою – зими в природі не була!
Сова сміялась: – Волохатий, не дивно чути це мені:
ти восени як ляжеш спати, то встанеш тільки навесні.

Руханка. «Дружба» (із серії «З любов'ю до дітей»).

Поясни прислів'я: «Де незгода, там часто шкода»; «Без вірного друга велика туза».

Іл. 2.1.1. Музичний компонент уроку

Разом із друзями виконайте ритм вірша «соло – усі разом». Оберіть соліста (солістку).

- Лине пісня з глибини віків про безсмертну славу козаків.
- Ми – спортсмени,
- хортинг нас з'єднав.
- Долучись і ти до наших лав.

Іл. 2.1.2. Ритмічна партитура «боді перкашн»

Образотворчий компонент цього інтегрованого уроку розкриває інше значення слова «ритм», як рівномірне чергування елементів художнього зображення: на декоративних картинах із зимовими візерунками, у вирізаних дітьми з паперу сніжинках-витинанках (індивідуальна робота) та створенні з них орнаментальних композицій (колективна робота). Тобто цей приклад є зразком локальної інтегративної технології, яка реалізується на одному інтегративному уроці навколо одного поняття, спільного для музичного та образотворчого мистецтва.

Приклад 2.2. Естетико-мистецтвознавча (жанрова) інтеграція

Зміст навчання в 3 класі концентрується навколо загальної теми року «Людина в мистецтві», яка репрезентована насамперед портретним жанром та програмною музикою, яка відображає образи різних персонажів – ліричних, героїчних, фантастичних, гумористичних (іл. 2.2.1)

Для зображення людини художники створюють портрети.

Іл. 2.2.1. Ілюстрації для сприймання: портрети

Добірка портретів охоплює живопис і скульптуру, одинарний і парний портрети дітей. Під час виконання практичної роботи учні обирають для малювання персонаж, який найбільше сподобався (іл. 2.2.2), привернув увагу: веселого Буратіно або засмученого П'єро, казкового героя або героїні (іл. 2.2.3), у тому числі й з природних матеріалів (сухого листа, трави, квітів) (іл. 2.2.4).

Іл. 2.2.2. Персонажі казки

ДИВО ТРЕТЄ (ОБРАЗОТВОРЧЕ). Намалюй портрет улюбленого героя з казки «Пригоди Буратіно» (зуби).

Варіант 1. Засмучений П'єро

Варіант 2. Веселий Буратіно

Іл. 2.2.3. Варіанти завдань з художньо-практичної діяльності

Іл. 2.2.4. Варіанти завдань з художньо-практичної діяльності

Музика представлена портретами героїв з літературних творів. Український композитор С. Борткевич створив «Музичні картинки за казками Андерсена», цикл починається з п'єси «Принцеса на горошині». Плавний рухливий танець тарантела характеризує витончену головну героїню, яка ніяк не може заснути. Моріс Равель написав сюїту «Моя матінка Гуска» за відомими казками Шарля Перро. Характер красуні в п'єсі, що відкриває сюїту, композитор передає в повільному танці павана, яким у далекому минулому відкривали королівські бали. У п'єсі «Красуня і Чудовисько» мовою музики відображено діалог персонажів казки.

Ліричні образи репрезентують також балети С. Прокоф'єва («Вальс Попелюшки» і «Джюльєта-дівчинка») та Ю. Шевченка («Буратіно і чарівна скрипка»). На уроках учні імпровізують мелодії до віршів, виконують руханки, імпровізують сценки-пантоміми, переглядають сцени з балетів, фрагменти з мультфільмів «Піноккіо», «Пригоди Буратіно» (іл. 2.2.5).

Таким чином, портретний жанр висвітлюється досить багатогранно у всій палітрі видів мистецтва.

3) Комплексна інтеграція

Сутність комплексної інтеграції полягає в одночасному поєднанні основних видів інтеграції, зазначених і

Іл. 2.2.5. Завдання з театралізації

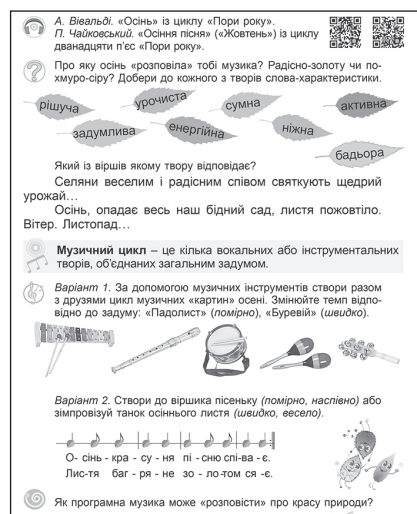
проілюстрованих вище – тематичної та мистецтвознавчої. Ця технологія насичена різними методичними прийомом, які стимулюють міжвидові мистецькі порівняння, музично-кольорові паралелі, активізують міжсенсорну взаємодію.

Приклад 3.1. Комплексна інтеграція. (Підручник для 2 кл.)

У другому класі, порівняно з попереднім, уявлення учнів про ритм у мистецтві істотно поглиблюються. Опанування теми «Пори року в мистецтві» відбувається на тлі широкого життєвого контексту (ритм змін дня і ночі, пір року тощо).

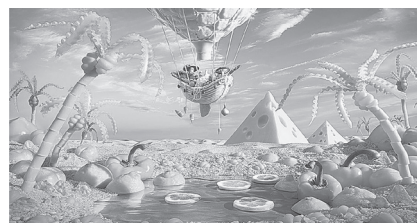
На уроках музики в кожній чверті відповідно до тієї чи іншої пори року діти слухають п'єси з фортепіанного циклу «Пори року» П. Чайковського та фрагменти з однойменного циклу концертів А. Вівальді. Ці й інші дібрані твори для сприймання відображають картини природи в пасторальній музиці: інструментальній (В. Косенко. «Пасторальна», Е. Гріг. «Ранок», І. Шамо. «Веснянка»), вокально-хоровій (Д. Саррі. «Пастораль»), балетній (К. Хачатурян. «Цибулино», Є. Русинов. «Дюймовочка»). Репертуар для співу охоплює українські народні пісні «Пішли діти в поле», «Ходить гарбуз по городу» (з інсценізацією), авторські пісні сучасних українських композиторів «Спортивна зима» В. Сороки, «Весняні котки» О. Янушкевич, «Веселка» Н. Май та ін.

Поспівки, ритмічні вправи, дидактичні ігри, творчі завдання й імпровізації на тему природи (приміром, зображення звукових картин на ударних і шумових музичних інструментах «Веселий дощик» чи «Злива», «Падолист» або «Буревій») сприяють засвоєнню низки нових понять з музичної грамоти, які пов'язані з ритмічною складовою музики (тривалості нот і пауз), темпом, тембром (іл. 3.1.1).

Іл. 3.1.1. Творчі завдання з музики

Музичні твори зіставляються з живописними краєвидами золотої осені (О. Кваша «Осінь у моєму місті»), декоративними композиціями (І. Вапнярська. «Зима», Л. Лукаш. «Зимові мережива», В.Тимошенко. «Весна», «Літо»), квітковими натюрмортами (В. Валевська. «Калина», В. Ван Гог. «Іриси»), яскравим петриківським розписом (О. Пищенко-Злиденна. «Сонячні зайчики», А. Пікуш. «Пави на калині»), сценками польових робіт з «Розкішного часослову герцога Беррійського» братів Лімбургів, «смачними» фотопейзажами К. Уорнера (іл. 3.1.2).

Іл. 3.1.2. Фотопейзаж К. Уорнера

Застосовуються різноманітні вправи (утворення відтінків кольорів осіннього листя і хмаринок, монотипія квітів у теплу або холодному колориті, ігрові завдання, як наприклад вправа-загадка з героями-комунікаторами: «Допоможи Барвику визначити, чи правильно Лясолька зобразила в пейзажі рух вітру» (графічна композиція з вітром і дощем).

До інтегративних належить такі художньо-практичні завдання: передати кольоровими лініями мелодію флейти або гучні звуки барабана (у безпредметній композиції (іл. 3.1.3)). Також до творчих інтегративних належать і театралізовані види діяльності учнів: зобразити певні природні явища пантомімою (показати рух вітру, імпровізувати вальс сніжинок, імітувати жести гри на різних музичних інструментах, виконати в парі ритми ходи киці й кошеняти до пісні «Киця-кицюня» І. Білика), відтворити ритм звуків космосу на синтезаторі або клавесах, придумати мелодію за ритмом, грати на дитячих ударних і шумових музичних інструментах ритмічні партитури соло і в ансамблі.

Таким чином, тематична і художньо-мовна інтеграція взаємозбагачуються, що сприяє вирішенню і виховних, і суто дидактичних завдань інтегрованого уроку.

Іл. 3.1.3.

Приклад 3.2. Комплексна інтеграція (підручник для 3 кл.)

У 3 класі зміст інтегрованого курсу концентрується навколо основних естетичних понять «ліричне», «героїчне», «фантастичне» і «гумористичне». Лаконічно їх відображено на чотирьох сторінках форзаців підручника, а детально – у кожній з чотирьох чвертей.

Героїзм доцільно розкривати на доступній для третьокласників тематиці українського козацтва, яка широко відображена у всіх видах мистецтва (згадаємо картину «Козак Мамай»). Компаративним методом варто зіставити живописні образи І. Рєпіна «Запорожці пишуть листа турецькому султанові» зі скульптурною групою за мотивами цього самого шедевра, а також із фотокомпозицією. Тема українських козаків достатньо відображена в пісенній і маршовій музиці й українському кінематографі («козацький» мультсеріал (іл. 3.2.1)).

Іл. 3.2.1. Варіанти завдань з художньо-практичної діяльності

Фантастику в програмній музиці презентують такі образи з літературної класики, як Баба Яга П. Чайковського та М. Мусоргського, Карлсон, який мешкає на даху (п'єса Ю. Весняка), гноми, Снігова королева і тролі (сюїта Ж. Колодуб). Фантастичні образи втілені в живописі (звірі М. Приймаченко), архітектурі, мультфільмах. Родзинкою цього класу є сучасні представники фантастики –

роботи, які вміють грати на музичних інструментах, малювати й танцювати, а також новітні інтерактивні іграшки хетчмалси.

У підручниках вміщено чимало прикладів використання екранних мистецтв, насамперед мультфільмів, також матеріалів інших синтетичних мистецтв, зокрема сценічних (хореографія, драматичний театр). Але їх впровадження обмежується фрагментами, адже використання у повному обсязі детермінує необхідність кардинальних змін у традиційному забезпеченні умов викладання мистецтва в загальноосвітній школі, зокрема подолання обмежень досить негнучкої класно-урочної системи й створення сучасного мобільного розвивального середовища

У нашому методичному посібнику для 1–2 класів [2] наведено низку прикладів, де провідним інтегратором методики проведення інтегрованих уроків і є мистецтво театру, зокрема музичного (тематичний цикл III чверті 1-го класу: «Зустріч із театром», «Чарівники балету», «Веселий мандрівник на оперній сцені», «Веселий мандрівник у театрі та кіно»). Враховуючи, що цей посібник як переможець всеукраїнського конкурсу був виданий за державним замовленням і безкоштовно розповсюджений у загальноосвітніх закладах України, автор статті не вважає доцільним знову детально розкривати ці приклади, як і методику уроків, присвячених ознайомленню учнів з інструментами симфонічного оркестру на основі симфонічної казки «Петрик і вовк» С. Прокоф'єва.

Додатковий матеріал з методики викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» вміщено у конспекті-конструкторі [6], який розкриває мету і очікувані результати кожного уроку, емоційне налаштування і види діяльності учнів, поспівки, руханки й фізкультхвилинки, ігри та вправи тощо.

Висновок. Започатковане в нашій країні масштабне впровадження інтегрованого курсу «Мистецтво» передбачає розробку не лише програм і підручників, а й методичного забезпечення. Опанування вчителями технологій інтегрованого навчання мистецтва сприятиме перебудові їхньої свідомості

в напрямку відмови від одномірного вузько спеціалізованого бачення ролі мистецтва в школі, від звички протиставляти види мистецтв замість пошуку схожих рис і властивостей. Наразі прогнозуємо, що зміна педагогічного мислення буде не простим і досить тривалим процесом, адже інтеграція вноситься в освіту певні ризики. Успішність реалізації нових ідей залежатиме від підвищення мотивації та педагогічної майстерності вчителів.

Повноцінна практична реалізація вимог Нової української школи зумовлює необхідність поряд із предметними компетентностями розвивати на уроках мистецтва й цілу низку ключових компетентностей, які виходять за рамки окремої освітньої галузі й потребують розробки відповідних міжпредметних методичних засад. Тому технологіям формування ключових компетентностей учнів буде присвячено наступні публікації автора.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Типові освітні програми (МОН України). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programidlya-pochatkovoyi-shkoli> (дата звернення: 15.11.17).
2. Масол Л. Нова українська школа: Методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентного підходу : навч.-метод. посіб. Київ : Генеза, 2019. 208 с. : іл.
3. Масол Л., Гайдамака О., Колотило О. Мистецтво : Підручник для 1 класу. Київ : Генеза, 2018. 144 с. : іл.
4. Масол Л., Гайдамака О., Колотило О. Мистецтво : Підручник для 2 класу. Київ : Генеза, 2019. 112 с. : іл.
5. Масол Л., Гайдамака О., Колотило О. Мистецтво : Підручник для 3 класу. Київ : Генеза, 2020. 128 с. : іл.
6. Масол Л., Гайдамака О., Колотило О. Мистецтво. 2 клас. Конспект-конструктор уроків мистецтва : доміанти змісту і методики. Київ : Генеза, 2019. 80 с. : іл.

References

1. Ministry of Science and Education of Ukraine. Typical educational programs [Typical educational programs]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programidlya-pochatkovoyi-shkoli>
2. Masol, L. (2019). Nova ukrainska shkola: Metodyka navchannia intehrovanoho kursu

«Mystetstvo» u 1-2 klasakh zakladiv zahalnoi serednoi osvity na zasadakh kompetentnisnoho pidkhodu [New Ukrainian school: Methods of teaching an integrated course "Art" in 1-2 grades of secondary education based on a competency-based approach]. Kyiv: Heneza,

3. Masol, L., Haidamaka, O., & Kolotylo, O. (2018). *Mystetstvo: Pidruchnyk dlia 1 klasu* [Art: Textbook for 1st grade]. Kyiv: Heneza.

4. Masol, L., Haidamaka, O., & Kolotylo, O. (2019). *Mystetstvo: Pidruchnyk dlia 2 klasu* [Art: Textbook for 2nd grade]. Kyiv: Heneza.

5. Masol, L., Haidamaka, O., & Kolotylo, O. (2020). *Mystetstvo: Pidruchnyk dlia 3 klasu* [Art: Textbook for 3rd grade]. Kyiv: Heneza.

6. Masol, L., Haidamaka, O., & Kolotylo, O. (2019). *Mystetstvo. 2 klas. Konspekt-konstruktor urokiv mystetstva: dominanty zmistu i metodyky* [Art. 2nd grade. Synopsis-designer of art lessons: Dominants of content and methods]. Kyiv: Heneza.

Масол Людмила Михайловна, кандидат педагогических наук, научный руководитель и эксперт проекта ЮНЕСКО по художественному образованию в Украине, г. Киев, Украина, lmasol@ukr.net

Інтегративные технологии формирования предметных компетенций учащихся начальных классов в процессе обучения интегрированному курсу «Искусство»

Представлена классификация художественно-педагогических технологий, направленных на формирование предметных компетентностей учащихся на уроках интегрированного курса «Искусство» в контексте требований Новой украинской школы. Исходя из ведущего интегратора (или нескольких определяющих) они подразделяются автором на три группы в соответствии с тремя видами интеграции: 1) мировоззренческий или тематический вид интеграции, осуществляемый в рамках общей для различных видов искусств тем, связанных с отражением в искусстве различных аспектов жизни, окружающего мира; 2) эстетико-искусствоведческий вид интеграции, предусматривающий овладение родственными для различных видов искусств понятиями и категориями; 3) комплексный вид интеграции, когда сочетаются ведущие интеграторы из двух предыдущих групп или еще и добавляются к ним другие.

Особенности интеграционных художественно-педагогических технологий и их реализация на уроках раскрыты на примере учебников для начальных классов, ставших победителями Всеукраинского конкурса учебников для учащихся учреждений общего среднего образования.

Ключевые слова: компетентности учащихся, интегрированный курс «Искусство», Новая украинская школа, интегративные художественно-педагогические технологии, учебники по искусству.

Masol, L. M., PhD in Pedagogy, Scientific Advisor and Expert of the UNESCO Arts

Education Project in Ukraine, Kyiv, Ukraine, e-mail: lmasol@ukr.net

Integrative Technologies of the Formation of the Subject Matter Competencies of Primary School Pupils Studying the Integrated Course "Art"

This article focuses on the content of the concept of competencies. It analyses scholarly approaches to the examination of secondary school pupils' competencies. The author offers her interpretation of pupils' subject matter competencies in the system of general art education in Ukraine.

Attention is paid to the content of the subject matter/ sphere competencies (i.e. subject matter competencies lato sensu) that absorb and integrate musical, painting, choreographic, theatrical and cinema segments (subject matter competencies stricto sensu). Personal and social competencies (metacompetencies) are embedded in subject matter competencies. Such metacompetencies hinge on value-based orientations and global outlook priorities of a person, as well as her or his mental and aesthetic experience.

In addition, this article provides a classification of integrative art-and-pedagogical technologies aimed at the formation of the subject matter competencies of pupils studying the integrated course "Art" in the light of New Ukrainian School requirements. Depending on the leading integrator or a few decisive integrators, the author groups these integrative technologies in accordance with the following types of integration: 1) the global outlook or thematic type of integration, occurring within the framework of topics that are common to the different arts and connected with an artistic depiction of various aspects of life and environment; 2) the aesthetic and art studies type of integration, presupposing the mastery of aesthetic, art-and-language, genre-related, style-related and other concepts and categories that are cognate in the different arts; and 3) the complex type of integration, where the leading integrators of the first two groups are combined or where other integrators are added to this combination.

Finally, the features of integrative art-and-pedagogical technologies and their realisation in art classes are unveiled by using the example of all-Ukrainian award-winning textbooks for primary schools.

Key words: competencies of pupils, the integrated course "Art", the New Ukrainian School, integrative art-and-pedagogical technologies, art textbooks.

Стаття надійшло до редакції 05.05.2020 р.